

Lésicu míticu na fala marinera d'Asturies

EMILIO BARRIUSO FERNÁNDEZ

1. Ente los fechos de valor etnográfico, talmente abondosos na fala mariniega, hailos referíos a dellos aspectos materiales na xera del pescador, comu podíen ser los apareyos de pesca, carpintería de ribera, l'iguamientu la rede, paxes y caxes pal pescáu, etc. Por contra, danse otros bien estremaos, de natural máxicu, xuncíos a ritos y observancies, arrodiaos de tabúes y prescripciones, empobinaos a valise escontra maxinaos influxos maléficu non palpuñibles que torguen la pesca, escorren los pexes y enraxonen los vientos y les foles. Ye lo que vamos falucar equí, reflexao nel lésicu que nomaremos míticu. Acotaremos, al pasu, que nel material ufiertao debe presumise la estimancia del aspectu testimonial, en cuantes que munches de les usances mentaes yá tán siendo superaes, magar que non toes.

La verdá ye que la vida na mar de los nuegos vieyos pescadores, ente solombres nocturnes y l'imprevistu de la pesca, que lo mesmo pue dase comu non, fo favorable pa que surdieren trascendencias sofitaes nesa pantasmosa griesca supuestamente entamada ente fuerces bones y les dañibles qu'acusbien a los mortales.

Les mesmes creencies relixoses nun dexen de vese dacuandu tocaes d'atalantos prodixosos nesti sen. Nótase en práutiques comu la de *bautizar* 'bendecir' la lancha nueva, non poles bendiciones, sinón cuando se torna a bautizar y rebautizar, si la pesca nun se dio, cola seguranza del prodixu. Daqué d'apparente hailo col episodiu de *moyar el santu*, San Roque (Tazonés) o San Pedro (Tapiá), comu se facía'l día de la fiesta na procesión marítima, chándu-y l'agua de la mar per derriba a calderaos o calumbándolu dafechu dientru pa que les agües quedaren encamentaes pa tol añu y entainaren nel trabayu.

2. Los factores máxicos concéntrese sobre too nel conceutu del tabú, entendíu en xeneral comu

daqué que nun se pue facer si nun ye col riesgu de llaceria. Una tresgresión del tabú ye a desanicar dafechamente la pesca.

Dientru del tabú pescador hai pallabres, oxetos, aiciones y situaciones. Ná d'ello debe entamar rellación col barcu y les sos funciones.

a) La pallabra «vitanda» más tremosa, qu' enxamás de los xamases pue dicise a bordu, ye *cura*. Eso ta cuasimente xeneralizao en tolos diciochu puertos del nuesu llitoral, con sólo tres esceiciones (Viavélez, Ortigueira, Oviñana), onde s'alcuentra escaecío. Nel so llugar emplégase'l galleguismu eufemísticu *xamentendes* < gall. «xa me entendes» 'pescanciástilo', que trai variantes, delles con enclín armonizador o encurtiaes: *el xamentendes* (Veiga, L'Uarca, Candás, Tazones) = *xamentiendes* (Avilés, Xixón) = *chamentendes* (Lluanco) = *chamentiendes* (L'Arena) = *simentientes* (Cuideiru) = *chatentendo* (Llastres) = *xames* (Candás) = *xaman* (Llastres) = *chaman* (Llastres). Otros eufemismos pal mesmu vocablu son: *ése* (Tazones) = *ún d'esos* (Tapia) = *un corvo* (Tapia) = *mal agüeru* (Bañugues) = *fogoneru de guardia* (Bañugues). En puertos comu Llanes acallántase too: nin el tabú se noma nin el supletoriu.

Otru tabú verbal ye *raposa* (Viavélez) = *raposo* (Avilés) = *raposu* (Llastres): esi bichu nun se debe mencionar, nin tan siquiera tando en tierra, comu-y pasaba a un pescador de Viavélez, que si-y lo espetaben el día que diba pa la mar, yá nun salía. En Tazones tampocu se menciona *cazu* nin *tenedor*.

b) De los oxetos qu'hai que refugar, el más temíu ye'l *paragües* (L'Uarca, Cuideiru, L'Arena, Avilés, Bañugues, Lluanco, Xixón, Llanes): comu dalgún llegue al barcu, aviéntase ensin más pal agua. Otru, non almitíu en Ribesella, ye'l *tenedor*, qu'en Tazones nun se podía nin mentar: equí dicen que nel barcu nin falta que facía llevalu porque l'únicu tenedor manexáu fo siempre'l de los cincü deos de la mano. En Ribesella tampocu podía llevase *platu*: caún comía na so tartera.

En cuantes a la ropa, nos tiempos del traxe azul de mahón, típicu del pescador, taba vedao dir a faenar cola *ropa de calle* (Cuideiru, Avilés, Candás, Tazones): esi vistimentu yera capaz d'emballar 'esparder' los pexes. En Xixón taba tamién vedao dir con cualisquier prenda de *ropa blanco*. En Ribesella lo que nun se toleró a bordu ye la *gabardina*.

Hasta los pexes carreten dacuandu malos agüeros pol resquildu que da cualisquiera d'ellos que salga feu, raru o desconocíu. Dizse entós en Lluanco qu'esi pexe tien el *ciguato*, y refúndienlu de sutrucu pa la mar. El *ciguato* ye un calter maléficu imprecisu: sentará mal al comelu o saldrá calamitosu.

c) Les aiciones tabú restríñense a *xiblar* na mar (Veiga, Cuideiru, L'Arena, Bañugues, Lluanco, Xixón, Tazones, Llastres, Ribesella, Llanes). El *xiblaxe* de que falamos nun ye'l d'andar a les barbaes nel pedréu pela costa y que, según dicen, vienen selines y enfotaes que da gustu. Trátase

de xiblar na lancha cuando se ta pa la mar: comu esto se faiga, allevaránse los vientos y xiblarán toles drices del barcu. Al informador de Veiga, cuntólo él mesmu, solmenó-y bones guantaes el so pá cuando salió de neñu la primera vegada a la mar con él y ocurrióse-y ponese a xiblar ensin saber de qué diba: va pa los noventa años y entavía s'alcuerda.

El tema del vientu fo más significativu nos tiempos de barcos veleros. Y por contra, cuando lu precisaben pa emburriar les veles, el vientu nun-yos salía a ventar por más que xiblotiaren.

d) Cuantes a situaciones de traza prohibitiva, quedó lloñe'l tiempu en qu'el pescador curiaba de nun dir pa la mar, o tarrecíalo bien, en *martes* (Tapia, Ouviñana, L'Arena, Avilés, Lluanco) o'l día *trece* (Ouviñana). Magar d'ello, plasma que seya agora la xente mozo la qu'en puertos comu Lluanco torna a refuxir la mar en martes. En Lluanco víase arriendes comu cigua pa la pesca'l *cayer la lata l'aceite* nel barcu mentres faenaben.

Los principales tabúes situacionales afítense na mirada. Hai determinaes persones y tamién animales que, si se ven al dir pa la mar, son pa dar la vuelta. La premonición pa la pesca barrúntase por topase con ello y tropezalo cola mirada.

Ente les persones ye pergafoso *ver un cura* (Veiga, Candás, Tazones), aunque seya perende (Veiga), o más si anda pel puertu (Candás) y más entavía si entró nel barcu (Tazones): el barcu quedaría malditu. En Ribesella dase por duplicáu: tienen que se *ver dos cures xuntos*.

Pero no qu'a persones toca, lo peor ye *ver la vieya* (As Figueiras, Viavélez, Ortigueira, Lluarca, Cuideiru, Lluanco, Candás, Ribesella). Trátase d'una vieya del llugar que, polo que seya, paició-yos a los pescadores que-yos trai la cigua, con tan sólo vela. Por eso, cuando al dir pa la mar sabíen onde andaba, tornaben y daben revueltes pa nun topala. Un patrón de Cuideiru si la vía glayaba «¡vila!», y yá nun pescaba. Too eso pasa más si la vieya ye *bruxa* (Bañugues, Lluanco, Tazones) o si caleya pel puertu cuando van salir los barcos. Polo xeneral, yá nun salíen esi día. El colmu, nesti andar, ye si la vieya o la bruxa los mira, porque entós lo que fai ye *agüeyar*, cast. 'aojar, echar el mal de ojo', y produz *malasombra* (Tazones).

L'alcordanza de la vieya ta perviva, dacuando col so nome: Natividá (Ortigueira), Anita la de Lolo (Lluanco), María Rilo (Ribesella), la Machimana (Candás). En Candás a la Machimana pagáben-y pa que cincara en casa ensin salir pa fuera cuando los marineros diben pa la mar. En Lluanco a los marineros cafiába-yos tamién que mesmamente les sos muyeres figaren na pesca y poro, elles axuntábense na calle, nel Balcón de Pilatos, al aguarde los barcos, dende onde los víen venir de lloñe.

Anque menos corriente, en dalgún puertu, talo que cola vieya, resultó gafento *ver al home* (Bañugues, Llastres, Llanes): yera un determináu paisanu que debíen nun topalu al dir pal puertu. Entavía en Bañugues alcuérdense de Manolín d'Allá Riba y d'ún de cincuenta años en Llanes.

Animales que tean implicaos na mirada redúcense a un casu únicu, el gatu, y tien que ser un *gatu prietu* (Tapia, Ribesella): *gato mouro*, dizse en tapiegu.

3. Nestos amargurios el pescador nun se siente en solitú, sinón qu'alcuentra proteición en fuer-cies bones que lu abellugen. Estes fuer-cies aiciónense per observancies positives y, sobre too, la neutralización del tabú y el sortilexu.

a) Por observancia callétrase, en xeneral, l'emplegu de medios desproporcionaos p'algamar un efeutu que de so ye natural.

Ye'l casu del *camudamientu la piedra* (Veiga), amañosu cuando se quier iguar el sentíu del viente: si venta de poniente y se quier de levante, camúdase cierta piedra nel suelu pal llau precisu y cola piedra aguárdase que camude'l viente. Faise asina con tola rodiada de la rosa los vientos.

b) Les más amplies efeutividaes correspuéndense coles maneres de neutralizar el tabú. Son comu l'antídotu pa desanicar los sos efeutos dañibles.

Hai neutralización material, xestual y verbal.

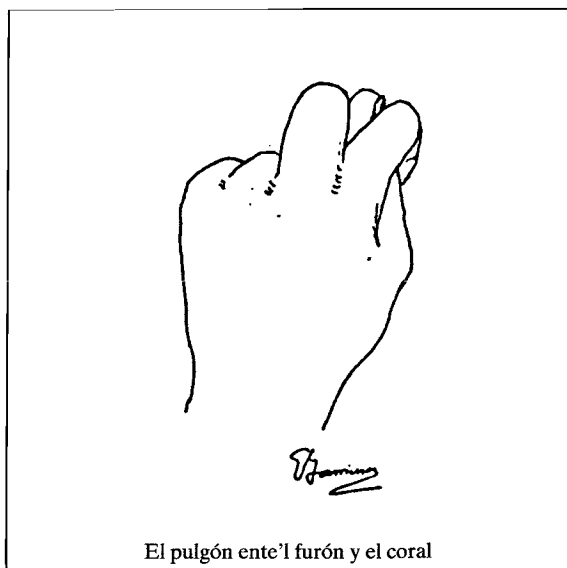
La neutralización material afítase, más que nada, nel mundu vexetal, que ye'l más benéficu. Vexetales eficientes son l'*ayu* (Tapia, Ortigueira, Veiga, Cuideiru, L'Arena, Avilés, Bañugues, Lluanco, Xixón, Tazones, Ribesella), la *ruda* (Bañugues, Tazones), les *castañas de la India* (Llugarca, Cuideiru, Lluanco) y el *sabugu* (Tapia): *binteiro* en tapiegu. Toos son goliosos o amargosos y d'efeutu positivu. Si nun hai pesca, pue ser porque'l barcu tea agüeyáu: entós van allá les muyeres seyellosamente y méten-y ruda pente la tablazón. En Tapia dan-y tamién enforma peles tables col sabugu. L'ayu y les castañas d'Indies escuéndenlo les muyeres pela nueche nos bolsos del home o sométenlo pente los trebeyos del cestu la pesca pa que pela mañana marche con ello pa la mar ensin qu'él lo sepiá; si lo alcuentra, nun se-y ocurre tiralo.

Otres posibilidaes d'orden material son executives, hay que facer daqué, comu ye *dar castañas a una vieya* (Llastres) o dir *cortar les sayes a una vieya* (Llugarca, Llanes) a tisoriaes. Esi modu de rellación cola vieya, cualisquiera que seya; desfái fechizos. N'Avilés, a la par que n'otros pueblos pescadores d'ayures, hai entavía güei la tradición de *quemar la vieya* al finar les fiestes del antroxu. Nesti casu ye una vieya de paya, cola so pañoleta, sayes y faldón prietu. Pue qu'eso tenga que ver col pruyimientu de los fechizos que trai la vieya dañosa en mirala o na so güeyada, esplicable comu desinhibición coleutiva.

De neutralización xestual apaició tan sólo una forma. Faise colos deos de la mano y consiste n'in-xerir *el pulgón ente'l furón y el coral* (Cuideiru, Bañugues, Lluanco). Con eso sácase cualisquier embruxu sospresivu.

Pa la neutralización verbal debe dicise la pallabra máxica qu'espante les supuestes malinidaes:

fierro (Lluanco) o *toca ferro* (Tazones). L'efeutu ameyórase si, de la que se diz, tócase tamién cola mano un cachu fierru, comu ente la xente de tierra cuando se diz *toca madera*.

c) Caberamente, el sortilexu. Tiense por tal el recursu adivinatoriu pol que se tenta a pescudar quién ye'l portador d'un embruxu que torga la pesca un día tres otru. Hai que dir entós a *pasar l'agua* (Lluanco, Candás, Xixón, Tazones) = *pasar l'agua al cuernu* (Llastres, Ribesella). Pa que surta l'efeutu tien qu'acudir la tripulación a una reconocida muyer adivina que faga la ceremonia. Haila en munchos puertos o en dalguna aldea allegada, porque sirve igual pa la xente de tierra. En Xixón la sabidora da-yos de beber nun cuernu de ciervu l'agua ensalmao con pallabres rituales, fecha colo mesmo del xarru qu'ellos llevaron de beber nel barcu: sorben del cuernu l'ún tres d'otru hasta'l momentu

en que s'esclaria quién ye l'embruxáu, porque al beber fervótia-y l'agua chando gorgoles, ensin él tar nello, y de sópitu l'embruxu desaparez.

Dacuandu'l consultoriu tien tan sólo'l calter de prescripción lliberatoria, non de sortilexu, en cuantes que reduz la eficacia a lliberar del embruxu al consultante. En Candás cuando un pescador-y decía a la maga «Toi embruxao, nun pesco nada», diba ella y facía unes cruces nel agua delante d'él y dába-yla a beber nuna escudiella de barru. En Tazones yeren les muyeres de los pescadores les que diben callandino a la maga d'Oles, ensin ellos sabelo, pa trayer l'agua que dempués-yos echaben nes botelles onde ellos bebíen tando na mar.

¹ Los datos ufiertaos equí tán sacaos de E. BARRIUSO, *Atlas Lingüístico Marincero de Asturias*, obra que va ser asoleyada darréu pola Consejería de Cultura del Principáu d'Asturies.